

Зборник радова Учитељског факултета, 10, 2016, стр. 351-356
 УДК: 341.231.14-053.4
 37.035-053.4
 COBISS.SR-ID 226556684

Спец. Александра Јанковић⁴⁸

Висока школа за васпитаче струковних студија Гњилане – Бујановац

ПРАВА ДЕЦЕ У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА

Апстракт: Учење о правима деце у предшколским установама има велики значај јер се од најранијег узраста деца уче демократским вредностима. Педагошки однос васпитача према детету мора да се заснива на поштовању дететових права. Начин на који васпитачи схватају природу детета, да ли као субјекта или објекта права, утицаће на схватање права детета од стране васпитача. Да ли ће васпитачи дете посматрати као биће у развоју или као особу равноправну са одраслима, одредиће и начин на који ће васпитачи тумачити дечја права.

Кључне речи: дечја права, предшколска установа, дете, васпитач, Конвенција Уједињених нација о правима детета.

УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

Конвенцију Уједињених нација о правима детета (1991)⁴⁹ наша земља ратификовала је 1992. године,⁵⁰ и она представља једну од Конвенција коју је ратификовало највише земаља. Конвенција представља основни документ о правима детета, којим је предвиђена обавеза свих субјеката који раде са децом да са одредбама Конвенције упознају и одрасле и децу (чл. 42.). Одрасли имају могућност да се у случају кршења људских права обратe и међународним институцијама, деца такву могућност немају. Обавеза је свих нас да препознамо и спречимо сваки поступак кршења права детета (Алинчић, 1993).

Конвенција у основи почива на два стандарда: стандард права детета на сопствено мишљење и стандард најбољег интереса детета, при чему је стандард најбољег интереса детета традиционални концепт односа према деци, док стандард права детета на сопствено мишљење представља цивилизацијски напредак. (Жижак, Николић, Колер-

⁴⁸ aleksandra.j78@gmail.com

⁴⁹ Конвенција Уједињених нација о правима детета усвојена је 20. новембра 1989. године на 44. заседању Генералне скупштине Уједињених нација у Њујорку. Ступила је на снагу 2. септембра 1991. године.

⁵⁰ Године 1992. тадашња СРЈ потписала је и ратификовала Конвенцију о правима детета. Распадом државе међународно правни субјективитет је остао данашњој Србији.

Трбовић, (2001: 128). Васпитачи као лица која су у сталном контакту са децом у њиховом најранијем узрасту, у обавези су, као и сви остали, да се старају о поштовању права деце. Начин на који васпитачи схватају права детета утицаће на њихов однос према детету.

ПРАВА ДЕЦЕ У ПРЕДШКОЛСКИМ УСТАНОВАМА

У предшколским установама се могу јавити два различита односа васпитача према правима детета, традиционални модел код кога је акценат на заштити и бризи о детету и други, новијег датума, код кога се предност даје праву детета на сопствено мишљење о појединим питањима. Раније традиционално схватање било је засновано на становишту најбољег интереса детета, које у потпуности оправдава доношење одлука одраслих, без узимања у обзир мишљења детета. Васпитачи, као и друге одрасле особе које учествују у одгајању деце, морају наћи начин да испоштују два делимично противречна претходно наведена права, а то су право на заштиту и право на учествовање у одлучивању.

Поставља се питање да ли са једне стране брига и заштита детета, а са друге стране дететова потреба да самостално доноси поједине одлуке, као што су бирање хране, искључују једна другу (Ширановић, 2011). Неки аутори сматрају да се брига и заштита детета и његово право да самостално доноси одлуке, не искључују, већ се допуњују, јер пажљиво слушање деце од великог је значаја за њихову заштиту од насиља и злостављања (Alderson, 2008, према Ширановић, 2011). Слушање детета, или како га неки називају „педагогија слушања“, заснива се на концепту пажљивог слушања, посматрања и разумевања детета. Пажљиво слушање детета, као и прихватање његовог размишљања, од великог је значаја за васпитање и образовање детета (Слуњски, Петровић-Сочо, 2011.)

У неким истраживањима спроведеним у Хрватској о поштовању права детета у предшколским установама, установљено је да се права на сигурност, бригу и заштиту више поштују од права на сопствено мишљење (Колер-Трбовић, Жижак, 1997).

Предшколске установе требају да буду места где ће деца живети у складу са принципима демократије и где ће се од најранијег узраста да уче да се одлуке доносе на демократски начин. Дететова могућност да изрази своје мишљење, као и да саслуша мишљење другог, учествовање у доношењу одлука, усмерени су на учење деце о њиховим правима, као и о правима других. Улога васпитача није само да омогући деци да остварују своја права, већ и да деца стекну одговорност за другога. Одговорност за другога код детета може да развије само уколико се

детету омогући да поједине одлуке доноси самостално и на тај начин ствара свест о последицама свог избора (Burggraeve, 1997; према Ширановић, 2011). Дете у вртићу део је колектива, у том колективу остварење права детета подразумева друштвену одговорност васпитача према другој, односно, деци (Wall, 2008). О одговорности према другој потребно је и учити децу, јер ће деца одговорност од најранијих дана најбоље схватити и прихватити у вртићу са другом децом. Иако су права детета безусловна, она ће се поштовати до оне границе када не угрожавају права другога.

Једно од најзначајнијих дечјих права је право на игру. Остварујући дететово право на игру, омогућава се да дете кроз игру упознаје своја интересовања, стиче пријатеље и упознаје на који начин функционише једна заједница, као и да поштује заједничка правила те заједнице. Васпитачи својим понашањем доприносе да се дете осећа прихваћено, вољено и заштићено, уважавајући индивидуалне карактеристике и потенцијале сваког појединог детета. У васпитном раду морају да воде рачуна о интересовањима деце, свако дете ваља подстицати да изражава мишљење, испробава сопствена решења, схвата последице својих одлука (Млинарковић, 2005).

Остваривање права детета је различито и зависи од начина обликовања предшколског програма. У том смислу, MacNaughton i Smith (2009), расправљају о три могућа програма, и то: (1) за дете, (2) о детету, (3) са дететом. Програми „за дете“ и „о детету“ темеље се на схватању да одрасле особе, а не деца, увек знају шта је најбоље за децу. Супротно томе, програм „са дететом“ у центру пажње ставља конкретно дете, са конкретним интересовањима, идејама и начином размишљања (Слуњски, Петровић-Сочо, 2011).

Члан 13. *Конвенције Уједињених нација о дечјим правима* предвиђа право детета на слободу изражавања. Ово право обухвата и право тражења, примања и давања информација. Да би се ово право у потпуности реализовало, у предшколској установи је потребно да дете схвати да је изражавање властитог мишљења прихватљиво и пожељно. Улога васпитача је да помогне детету у сталном надограђивању знања, или како неки аутори наводе „scaffoldingom“ учења, што у преводу значи постављање „скела“ или „подупирање“ учења (Vygotski, према Слуњски, Петровић-Сочо, 2011). Таквим приступом, васпитач дете подстиче на размишљање, изношење свог мишљења, решавање проблема, доношење одлука, једном речју, остваривање својих права предвиђених Конвенцијом.

Обим и квалитет остваривања дечјих права у предшколској установи у највећој мери зависе од конкретног васпитача. Због тога велики значај има образовање васпитача на пољу дечјих права.

Студијски програми на Високим школама за образовање васпитача и на Учитељским факултетима и Педагошким академијама, не предвиђају предмет Дечја права, са изузетком Педагошког факултета у Јагодини и Високе школе за васпитаче у Крушевцу, где је тај предмет предвиђен као изборни, на студијском програму за образовање васпитача. На обим и квалитет остваривања дечјих права, утичу и услови рада васпитача. У Републици Србији, нарочито у већим градовима, васпитачи су суочени са проблемом великог броја деце у групама, који најчешће премашује прописане нормативе и стандарде.

Васпитач према детету треба да се односи као према способној личности у процесу одрастања и осамостаљивања. „Васпитачица треба да остане тиха и пасивна задржавајући став стрпљивог ишчекивања. Она се мора готово повући са сцене и поништити сопствену личност, и на тај начин оставити дечјем духу довољно простора да се слободно шири“ (Монтесори, 2003: 329, према Минић, 2011: 78).

ЗАКЉУЧАК

Иако је Република Србија ратификовала *Конвенцију Уједињених нација о правима детета*, то није довољно за реализацију дечјих права у пракси, као ни чињеница да вербализујемо да деца имају људска права или да знамо да набројимо та права.

Предшколска установа остварује свој васпитни циљ уколико се дете у тој установи осећа безбедно, уколико оно може слободно да изрази своје мишљење и уколико се дете од најранијег узраста учи да поштује различитост и права других. „Да би појединац могао да се успешно уклопи у мултукултурални свет, неопходно је да уме да препозна разлике“ (Стакић, 2015: 537). Савремено васпитање и образовање захтева промовисање равноправности и људских права, а да би се то постигло неопходно је да се у нашем систему институционалног школовања, већ у предшколским установама, едукује кадар који је компетентан да на прави начин образује децу о дечјим правима. Задатак васпитача је да приликом образовања деце о дечјим правима, а кроз њихову примену у пракси у предшколским установама, нађу равнотежу између најбољег интереса детета и дететовог права на самостално доношење појединих одлука.

Један од начина да се будући васпитачи боље упознају са дечјим правима јесте да се дечја права уведу као обавезни предмет у наставу, приликом наредних акредитација студијских програма за васпитаче предшколских

установа.⁵¹ Неопходно је и унапредити знање васпитача из области људских и дечјих права и размислити о увођењу обавезне обуке из области дечјих права, уместо досадашњих периодичних семинара на ту тему.

Степен остваривања дечјих права у предшколским установама у мањој мери зависи од закона и других докумената, а у већој мери од рада васпитача. О програму образовања о дечјим правима у предшколским установама васпитачи би требало да упознају и родитеље и помогну им да програм образовања о дечјим правима спроводе и у породици. У том циљу, предшколске установе могу да организију радионице за родитеље, као и да штампају краће информаторе за родитеље на тему дечјих права.

Литература

- Алинчић, М. (1993). Права дјетета у саставу права човјека. *Дефектологија*, 29/1, 77–79.
- Wall, J. (2008). Human Rights in Light of Childhood. *International Journal of Children's Rights*, 16, 4, 523–543.
- Жижак, А., Николић, Б., Колер-Трбовић, Н. (2001). Процјена поштивања права дјетета у обитељи. *Хрватска ревија за рехабилитацијска истраживања*, 3/2, 127–142.
- Колер-Трбовић, Н., Жижак, А. (1997). Права дјетета – како их виде дјеца у одгојним установама. *Хрватска ревија за рехабилитацијска истраживања*, 33/1, 91–105.
- MacNaughton G., Smith K. (2009). Children's Rights in Early Childhood, in: M. J. Kehily (Ed.) *An Introduction to Childhood Studies*, 2nd edn. Maidenhead: Open University Press/McGraw Hill.
- Минић, В. (2011). Дечји вртић и васпитач као кључни фактор успешности васпитно-образовног рада, *Зборник радова Учитељског факултета у Призрену – Лепосавићу*, бр. 5, 71–82.
- Млинарчевић, В. (2005). Права дјетета и њихово оживотрење у саставу предшколског одгоја и образовања. *Живот и школа*, 14/2, 29–39.
- Слуњски, Е., Петровић-Сочо, Б. (2011). Реконцептуализација курикула раног одгоја и грађанске компетенције дјетета. *Хрватски часопис за одгој и образовање* 13/3, 88–116.

⁵¹ Тренутно се предмет Дечја права, односно, Развој и права детета, реализује једино на Учитељском факултету у Јагодини и Високој школи за васпитаче у Крушевцу, као изборни предмети.

Стакић, М. (2015). Књижевни текст и његова васпитна улога у поштовању различитих култура, у: М. Лончар-Вујновић (ур.). *Сусрети народа и култура*, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 529–540.

Ширановић, А. (2011). Права дјетета између заштите одраслих и дјететовог властитог мишљења и дјеловања. *Педагогијска истраживања*, 8/2, 311–321.

CHILDREN'S RIGHTS IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Summary: *Learning about children's rights in preschool institutions is of great importance because children are taught democratic values from an early age. A teacher's pedagogical relation to a child has to be based on respect for the child's rights. The way in which teachers understand a child's nature, whether as a subject or object of law, will affect the understanding of the child's rights by the teacher. The manner in which teachers regard a child, be it as a developing being or a person equal with adults, will determine the way in which the teachers interpret the child's rights.*

Key words: *children's rights, preschool institution, child, teacher, The United Nations Convention on the Rights of the Child.*